

مراسم (امروزه) ازدواج سنتی ترکمن های استان گلستان اعظم رضائی انزهائی

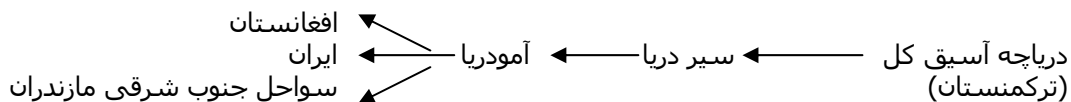
زندگی ایرانیان همیشه در کنار فرهنگ، آداب، رسوم، عقاید ویژه خود، شکل گرفته. گاهی این سنت ها بر اثر گذشت زمان به فراموشی سپرده شده و گاه به دلایل خاص در مورد اجرای آنها پافشاری گردیده، زمانی دیگر فقط رنگی از نمایش بر پیکر خود زده و تنها به دلیل زنده نگاه داشتن یاد گذشتگان در میان فرهنگ ما جاری می شوند. بر این اساس ما در جریان یکی از آداب و رسوم قرار گرفته و به توصیف آن می پردازیم. بنابراین سواحل جنوب شرقی دریاچه خزر را انتخاب کرده به طور تقریب نیمی از مساحت مورد نظر را طی نموده تا در میان اقوام و طوایف ترکمن آن ناحیه به پژوهش و جستجو پرداخته شود. اصلی ترین هدف این کار زنده نگهداشتن هرچه بیشتر و بهتر فرهنگ های غنی کشور عزیزمان ایران بوده. این مناطق جغرافیایی شامل نواحی اطراف گرگان، گمیشان، گردکوی، آشورا ده، اینچه برون، داشلی برون، تنگلی و ... است.

افسانه های تاریخی اقوام ترکمن

- در مورد چگونگی و پیدایش اقوام مختلف ترکمن داستان های فراوان و شجره نامه های زیادی موجود است که در اینجا به طور مختصر تنها به چند نمونه از آن اشاره می گردد:
- ترکمن ها معتقدند که از نسل آغوزخان (Oghuz khan) می باشند. این شخص به خاطر یکتاپرستی و جنگ با کفر در واقع اعتبار خاصی در میان ترکمنان کسب نمود. بر طبق روایاتی آمده که آغوزخان دارای ۶ پسر بود، بعدها هرکدام از آنان پایه گذار یکی از شاخه های فعلی اقوام ترکمن های امروزی گردیدند. از جمله شاخه های اصلی ترکمن ها همچون: یموت (Yomut)، تکه (Teke)، گوگلان (Guklan) و زیر شاخه های آنان را می توان نام برد.
 - در جای دیگر چنین عنوان شده که مردی دارای سه زن بوده، یکی از زنان درهنگام بارداری از همسر خود جگر حیوان شکاری درخواست کرد. او قوچ کوهی شکار کرد و جگر آن را برای زن هدیه برد، به همین خاطر فرزند او تکه^۱ نام گرفت. زن دیگر در زمان بارداری از همسر خود جگر گوسفندی را درخواست نمود، بنابراین او را گوگلان^۲ نامیدند. در نهایت زن سوم در دوران بارداری فرزند خود، جگر گرگی را درخواست نمود، پس همسرش برای وی جگر گرگی را هدیه برد.^۳ به همین خاطر این کودک یموت نامیده شد.
 - در داستان سوم اینگونه نقل گردیده که: مردی سه فرزند پسر داشت به نام های یموت، تکه و گوگلان روزی فرزندان خود را فرا می خواند تا نصیحت کند و سپس به آنها سکه ای هدیه دهد. ابتدا یموت به نزد پدر رفته بدون آنکه به نصیحت وی گوش کند سکه را از دستش می رباید، بنابراین عقیده بر آن است که این نسل امروزه تبدیل به اقوامی سرکش و سرگردان گردیده اند. فرزند بعدی گوگلان بوده که پیش پدر می رود، در لحظه ای که پدر سکه را در دست وی می گذارد سکه از دستش رها شده و بر خاک می افتد، به همین خاطر اقوام گوگلان در سرنوشت خود همواره زمین را می کاوند تا میراث پدر را از دل آن خارج نمایند. در نتیجه امروزه گوگلان ها حرفه کشاورزی را پیشه خود نموده اند. در نهایت پسر سوم به نزد پدر رفته به نصیحت وی گوش می کند و سپس هدیه خود را از وی دریافت می کند. در نهایت از نسل او نژادی هنرمند و صنعت گر بوجود آمد، که همان اقوام تکه امروزی را شامل می شود.

محدوده جغرافیایی زیستگاه ترکمن ها

بر اساس مدارک تاریخی و بررسی متون به جای مانده این طور به نظر می رسد که ترکمن ها در حدود چهار هزار سال پیش از میلاد در منتهی الیه منطقه شمالی سواحل دریاچه ای با نام آسیق کل (Issy- kel) در شمال مغولستان زندگی می کرده اند، اما در طی تاریخ و به دلیل تغییرات شرایط اقلیمی، سیاسی و ... به تدریج آنها به سمت آسیای میانه و جنوبی مهاجرت نمودند. نمودار زیر نماینگر خلاصه ای از حرکت این اقوام در طول تاریخ می باشد.

گروه اندکی از ترکمن ها نیز در زمان مهاجرت دریای مازندران را دور زده و به سوی سواحل مدیترانه در غرب (ترکیه) و عراق در شرق کوچ نمودند. در یک جمع بندی کلی می توان ادعا نمود که بالغ بر ۷۰٪ جمعیت ترکمن ها در کشور ترکمنستان، شمال ایران و افغانستان زیست می کنند. در تمامی

^۱ - تکه در لغت به معنای قوچ نر می باشد. به دلیل همین نامگذاری آنان معتقدند که اقوامی که بعدها از نسل این پسر بوجود آمدند شجاع، دانا و هنرمند گردیدند.

^۲ - بنابراین روایت گوگلان ها تبدیل به اقوامی صلح طلب و شاعر مسلک گردیدند.

^۳ - گویند یموت ها همچون گرگان شجاع، جسور و درنده می باشند.

منطقه زیست ترکمن ها در ایران از نظر آب و هوایی به دو بخش کوهستان و دشت تقسیم می گردد. بخش کوهستانی از لحاظ جغرافیایی در شرق ترکمن صحرا قرار دارد. این مناطق بیشتر در حیطه زیستگاه طوایف گوگلان و تکه می باشد. بخش دشتی که همان ترکمن صحرا یا دشت گرگان امروزی است و در واقع جنوب رودخانه اترک را در بر می گیرد، منطقه ای است که بیشتر طوایف یموت در آن زندگی می کنند. هرچند که این تقسیمات امروزه به دلیل روابط شهری و شهرنشینی تاحدودی بهم ریخته و مهاجرت از جایی به جای دیگر به دلایل جغرافیایی، اقتصادی، سیاسی و ... به شکل بسیار وسیعی صورت پذیرفته اما هنوز در مراکز نام برده بیشترین درصد ترکمن های ایران ساکن می باشند.

تاریخچه گرگان

در ناحیه دشت گرگان، مراتع ترکمن و دشت های متعلق به آنان واقع شده. از گذشته تاکنون هیئت های باستان شناسی خارجی و ایرانی مختلف بارها اقدام به کاوش در این مناطق نموده اند. از جمله هیئت ها مهم حفاری می توان به هیئت حفاری دانشگاه پنسیلوانیا در سال ۱۹۳۱ در منطقه تورنگ تپه با سرپرستی « ف. وولسین » اشاره نمود. نمونه ای از اشیاء پیدا شده در حفاری های این مناطق می توان به مجسمه الهه مادر اشاره نمود، که در سال ۱۹۳۳ توسط یک هیئت سوئدی کشف گردید. جهت استناد و تطبیق تاریخی این شیئی کافی است به نمونه های دیگر یافت شده از این نوع مجسمه مربوط به دوران پیش از تاریخ که در مناطقی همچون آسیای غربی، نواحی مختلف اروپا و ... پیدا شده، توجه نمود.

از دیگر آثار مکشوفه در این نواحی می توان از ظروف سفالی خاکستری رنگ نام برد، که در بسیاری مواقع بروی آن نقوشی مرکب از خطوط موازی یا شکسته به چشم می خورد^۱. با اندک دقتی در این کاوش ها می توان نتیجه گرفت که از هزاره پنجم قبل از میلاد مسیح در قسمت شرقی سواحل دریای خزر تمدن پیشرفته ای وجود داشته. از جمله مناطق موجود در دشت گرگان که دارای سوابق تاریخی و پیشینه باستانی است می توان به آق تپه، شاه تپه، غار کیارام، دیوار دفاعی گرگان^۲ و ... اشاره نمود.

نمایی از استان گلستان (منطقه اینچه برون)

کلیاتی درباره شیوه زندگی ترکمن ها در گذشته و حال

همانگونه که ذکر شد چند شاخه اصلی ترکمن ها در ایران شامل: گوگلان (Guklan)، تکه (Teke)، یموت (Yomut) و ... می باشند. درباره منشأ ترکمن ها تا به امروز هیچ سند قطعی موجود نیست ولی در طی تاریخ اسناد، مدارک، سنگ نوشته هایی و ... بدست آمده که در آنان اسامی همچون: توکوی (Tuküe)، هسینگ نو (Hsiung-n)، آغز (Oqhus)، توکومونگ (To-ku-mong)، ترک- من^۳، ترکمان - تیزکمان و ... ذکر شده.

درباره این اقوام باید گفت: این مردم به هر زبان و در هر جایی که از آن ها یاد گردیده، در طول دوران تاریخی خود در خاک هر سرزمینی که حضور داشتند به دلیل آزادگی و سلحشوریشان همواره ملتی آزادیخواه به شمار آمده اند. آنان همیشه در پی این هدف غائی بوده اند که در سرزمین های جدید به دنبال مراتع و چراگاه های بهتر جهت دام های خود باشند، زیرا رکن اساسی زندگی این اقوام را در گذشته برپایه دامداری استوار بوده. اما بنابه جبر و بر اثر شرایط جدید ایجاد شده آنها مجبور شدند از

^۱ - این نقوش عمدتاً توسط ابزار تیز و به روش کنده کاری بر روی بدنه ظروف ایجاد می شده.

^۲ - این دیوار دفاعی از منطقه گمیشان شروع شده و پس از گذشتن از کوه ها به سوی کشور ترکمنستان امتداد یافته .

^۳ - این کلمه در لغت به معنای = مانند ترک یا به معنای دیگر من ترک هستیم.

بنابه شرایط جدید ایجاد شده در زندگی ترکمن ها که از ابتدا حرفه دامداری (کوچ نشینی) را به همراه کشاورزی (دیم) انتخاب کرده بودند، تغییرات اساسی روی داد. آنان به مشاغل دیگری همچون: کارگری، صید و شکار، دریانوردی، تجارت، پرورش کرم ابریشم، تولید صنایع دستی^۱، مشاغل اداری - دولتی و ... روی آوردند.

در مورد مذهب و زبان آنان می توان به این مطلب اشاره نمود که، دامنه دین ترکمن ها به تدریج و با تحولی در درون سرزمین و تاریخ آنان شکل گرفته. این مسیر شامل سیر تحولی عظیم در میان آنان گشته، که دامنه آن از ابتدائی ترین ادیان در جوامع بشری آغاز و به دین اسلام ختم می گردد. از نظر زبانی نیز، زبان آنها شاخه ای از زبان ترکی شرقی یا چغتایی است.

این اقوام در کنار پذیرش دین اسلام، همزمان در سرزمین های همجوار با مرزهای کشور ایران به زندگی خود ادامه داده به طوری که تمامی مراسم و سنت های خاص خود را با کم ترین تغییر تا به امروز حفظ نموده اند. در میان ترکمن ها پدرسالاری یکی از استوارترین سنت ها محسوب می گردد، بنابراین افراد ذکور در میان آنها (پدران و پسران) دارای جایگاه با ارزشی می باشند. این سنت به طوری ریشه در فرهنگ آنان دوانده که همواره پدران ترکمن سه وظیفه اصلی و مهم در قبال فرزندان پسر خود برعهده دارند:

۱- داشتن نامی نیک

۲- تحصیل و تامین آینده

۳- ازدواج

ترکمنان به دو دلیل عمده به امر ازدواج در میان خود بسیار اهمیت می دهند.

۱- این اقوام پیرو دین اسلام بوده و به دلیل اهمیت ویژه که این دین به امر ازدواج می دهد، این طوایف نیز ازدواج را جزو اصول اولیه زندگی خود به حساب می آورند.

۲- برای حفظ ثبات و نظم در زندگی، آنان مجبور به اجرای یکسری آداب - رسوم و اعتقادات می باشند. در میان این آداب ازدواج در نزد آنان از جایگاه ویژه ای برخوردار است. بنابر این پدران باتوجه به زندگی خودشان سرمایه مورد نیاز را جهت تشکیل خانواده به پسر می دهند، در نتیجه این رسم معمولاً بخشی از اموال خانواده داماد به عنوان شیربها و به منظور خرید دختر به خانواده وی پرداخت می گردد. در گذشته این رسم به صورت گرفتن مال، رمه، پول نقد و ... بوده، اما امروزه تقریباً بیشترین پرداخت به صورت پول نقدی صورت می پذیرد.

ازدواج در میان ترکمن ها

در گذشته نه چندان دور مواردی همچون: ساختار های مذهبی، علل فرهنگی - اجتماعی و مجموعه اعتقادات اجتماعی، ساختار ایللی، علل اقتصادی و شیوه گذران زندگی از دلایل اصلی ازدواج و تشکیل خانواده در جامعه ترکمن به شمار می آمده اما امروزه به دلیل یکجانشینی و زندگی شهری در جوامع ترکمن برخی از این علل کم رنگ تر گردید تا جایی که تنها به عنوان یک رسم بدان نگاه می شود. در میان خانوار ترکمن ها هنگامی که پسری به سن ازدواج می رسد چه فقیر، چه غنی به تابعیت از قانون موجود در میان خود و به خاطر تحکم امر ازدواج، برای او زوجه ای انتخاب می کنند. از زمانی که تصمیم به ازدواج در مورد فرزند پسر گرفته می شود تا پایان اجرای آن، مراحل مختلفی وجود دارد که به صورت کلی و فهرست وار عبارتند از:

- انتخاب همسر

- خواستگاری

- انجام آداب مربوط به جشن ازدواج

انتخاب همسر

تعیین سن همسر مناسب چه برای مردان و چه برای زنان در قدیم جزو حقوق پدر محسوب می گردید. به همین خاطر انتخاب همسر برای پسران در سنین نوجوانی (۱۴ - ۱۳ سالگی) صورت می گرفت. از سوی دیگر پدران آزاد بودند تا دختران خود را به عقد هر مردی و به هر سنی (جوان - مسن)، متأهل یا مجرد درآورند. اما امروزه در میان بیشتر این خانوارها به دلیل رسوخ فرهنگ شهرنشینی این عوامل بسیار کم رنگ گردیده و گاه حتی نادیده گرفته می شود تا جایی که امروزه نه تنها پسران حق انتخاب همسر خود را پیدا نموده اند، بلکه دختران نیز در بیشتر مواقع می توانند عقیده شخصی خود را در مورد ازدواج ابراز نمایند. بهر صورت پس از انتخاب مناسب چه از طریق خانواده و چه به صورت انتخاب پسر یا دختر، نوبت به انجام مرحله بعدی کار یعنی خواستگاری می رسد.

^۱ - از جمله صنایع دستی مهم این اقوام می توان به: ابریشم بافی، قالی بافی، نمد مالی، ساخت زیورآلات و ... اشاره نمود.

هدایایی که برای پیشکش به منزل عروس می فرستند.

خواستگاری

در این مرحله ابتدایی ترین کار انتخاب یک نماینده از سوی خانواده داماد جهت فرستادن او به خانه عروس و گرفتن موافقت آنهاست. معمولاً این نماینده از میان افراد مذکر، محترم و بزرگان خانواده انتخاب می گردد. پس از فرستادن نماینده و جلب نظر پدر و خانواده عروس مهمترین مسئله تعیین روزی جهت انجام مراسم خواستگاری است. در میان برخی از اقوام ترکمن این روز به نام روز "نمک خوردن" مشهور است.^۱ در زمان تعیین شده جهت خواستگاری عده ای از زنان و مردان (بزرگان) خانواده داماد به خانه عروس رفته. آنان بقچه هایی حاوی نان و هدایایی همچون لباس، روسری، کفش، زیورآلات، و ... به نشانه اهمیت و ارزشی که برای عروس و خانواده وی قائل هستند به همراه خود می برند. پس از انجام مراحل ابتدایی و احوالپرسی، صرف چای نان ها را تقسیم می کنند. در این روز جهت نمک گیر شدن، خانواده عروس غذایی تهیه نموده سپس همه مهمانان را به صرف ناهار دعوت می کنند. در واقع این روشی است که خانواده عروس موافقت خود را بدین طریق اعلام می دارند. بعد از صرف ناهار زمان تعیین فردی به عنوان وکیل هر خانواده جهت اجرای مراحل مختلف ازدواج، می باشد. در واقع وظایفی همچون تعیین زمان برگزاری جشن عروسی، میزان شیربها، مخارج جشن و ... برعهده آنان می باشد. معمولاً این افراد از بزرگان خانواده و افراد مورد اعتماد و احترام فامیل انتخاب می گردند تا با تجربه های خود در مورد مقدمات مراسم به بهترین نحو تصمیم گیری نمایند. پس از تعیین روز و تاریخ عروسی براساس روزهای سعد و نحس^۲ و برپایه باورهای این مردم، هدایایی را که برای عروس و خانواده اش تهیه نموده اند توسط وکیل خانواده داماد برای وکیل خانواده عروس فرستاده می شود. به دنبال این کار به صورت مستند و نوشته شده مواردی همچون:

- میزان شیربها^۳
 - مهریه^۴
 - تاریخ روز جشن
 - جهیزیه
 - میزان هدایا، اسامی افراد و ... توسط وکلا یادداشت و به عنوان سند اجرای آنها این نوشته را در نزد خود نگهداری می کنند.
- فاصله میان زمان خواستگاری تا زمان برپایی جشن عروسی از چند ماه تا چند سال می توان به طول انجامد. در این میان و هر دفعه به مناسبتی داماد و خانواده وی هدایایی راب رای عروس پیشکش می برند.

مراسم مختلف ویژه روز جشن عروسی

^۱ - در میان ایرانیان همواره این اعتقاد وجود داشته که، چنانچه از سفره فردی غذا تناول کنند به صورت ذهنی مدیون آن خانواده می گردند. بنابراین هرگز به خود اجازه نمی دهند که برضد آنان عملی انجام دهند یا حرفی بگویند. در واقع با قرارگرفتن بر سر یک سفره در اصطلاح آنان نمک گیر شده و در قبال آن موظفند حرمت خانواده مربوطه را حفظ نمایند.

^۲ - برای تعیین تاریخ عقیده براین است که بهترین زمان و ساعت را درنظر بگیرند و هیچ گاه ساعات و روزهای نحس را برای این کار انتخاب نمی کنند.

^۳ - در سال ۱۳۸۶ معمولاً مبلغ شیربها بین ۲۰,۰۰۰,۰۰۰ تا ۲۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال تعیین می گردید، اما در قدیم معمولاً به ازای شیربها حیواناتی همچون شتر، گوسفند و ... پرداخت می شده.

^۴ - در سال ۱۳۸۶ مبلغ مهریه بین ۱۲,۵۰۰,۰۰۰ تا ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال بوده.

رسم ازدواج در میان ترکمنان از قدیم دارای مراحل گوناگونی بوده، برخی از این مراسم همچنان پابرجا بوده اما گروهی دیگر امروزه تنها به صورت نمادین اجرا می گردد. در این میان می توان از مراحل زیر نام برد:

- دعوت و تدارک
- مراسم قبل از جشن
- برگزاری روز جشن
- انتقال عروس به خانه داماد
- ادامه جشن در خانه داماد
- عقد و ازدواج
- دست به دست دادن

- دعوت و تدارک:

از چند هفته مانده به روز جشن، بوسیله کارت، نامه، اطلاعیه یا توسط خبر رسانی تمام فامیل دور و نزدیک، هم طایفه ای ها، آشنایان و همسایگان جهت شرکت در مراسم دعوت می گردند. از دیگر اقداماتی که به منظور اطلاع رسانی، امروزه ترکمنان انجام می دهند پارچه نویسی است. به این ترتیب که در روز جشن بر روی پارچه ای بزرگ متنی را جهت دعوت نوشته سپس آن را در محله و یا کوچه ای که در آن مراسم برپا می گردد نصب می کنند. این عمل بدان منظور است که تمامی اهالی محل از برگزاری این مراسم آگاه شوند.

دو نمونه از اطلاعیه های جشن به منظور دعوت عمومی و رسمی از کلیه خوانندگان آن

- مراسم قبل از جشن:

یک روز جلوتر از برگزاری مراسم جشن عروسی که معمولاً دو شبانه روز به طول می انجامد میهمانانی از سوی خانواده عروس دعوت می شوند تا از جهیزیه ای که برای عروس فراهم شده، بازدید کنند.¹ رسم تهیه جهیزیه در میان این طوایف تنها منوط به خانواده عروس نمی باشد، بلکه خانواده داماد نیز با توجه به وضعیت اقتصادی تهیه بخشی از وسایل زندگی را به عنوان جهیزیه برعهده می گیرند.

همانگونه که قبلاً نیز اشاره گردید مراسم فوق الذکر دو روز متوالی ادامه داشته، با این وصف و در یک نگاه اجمالی می توان کل آداب و رسوم اجرایی آن را در دو گروه اصلی جای داد:

- ۱- مراسم مرتبط با جشن داماد
- ۲- مراسم مرتبط با جشن عروس

¹ - در مناطق سواحل جنوب شرقی دریای مازندران و اطراف گرگان این مراسم را "نوی" می نامند. لازم به ذکر است در این محدوده جغرافیایی بیشتر ترکمن هایی از طوایف جغریای (یارعلی - نوری)، آتابای و آق تجمع دارند.

صندوق های آماده شده جهت ارسال به خانه عروس

۱- مراسم مرتبط با جشن داماد

این مراسم از صبح زود و با قربانی کردن حیوانی توسط پدر داماد همچون: شتر، گاو، گوسفند و ... آغاز می گردد. پس از اتمام این رسم گوشت قسمتی از گردن و سینه حیوان ذبح شده را به شکل تقریباً مثلث متساوی الساقین جدا نموده، بعد بر سر هر کدام از رؤس آن اسکناسی را به عنوان هدیه می بندند.^۱ پس از آماده سازی این بخش از گوشت قربانی آن را به نیت پیشکش به خانه عروس می فرستند.^۲

نمونه ای از گوشت حیوان قربانی شده ، قبل از الصاق وجوه نقدی به آن

اجرای مراسم کشتی سنتی ترکمن ها از جمله دیگر رسوماتی است که در این روزها برگزار می گردد. پس از اتمام هر مسابقه کشتی سنتی، به کلیه شرکت کنندگان پیروز مقداری پول نقد به عنوان جایزه تعلق می گیرد.^۳ این مراسم معمولاً از صبح آغاز شده و تا ظهر به طول می انجامد. جهت اجرای کشتی پهلوانی مکانی باز، به شکل میدان در محوطه نزدیک خانه داماد در نظر گرفته می شود. بطوریکه بینندگان دور تا دور این محوطه به صورت دایره وار جمع شده و به تماشا می ایستند.

^۱ - در دوران قدیم در رؤس این مثلث سکه نقره رایج وقت بسته می شد، سپس به همراه گردنبندی ساخته شده از نان های روغنی گرد و کوچک و سکه های طلا و نقره به عنوان نشانه ای به خانه دختر ارسال می گردید. در سال ۱۳۸۶ رسم بر این بوده که آنان از اسکناس های ۱۰,۰۰۰ ریالی به جای سکه استفاده کنند.

^۲ - این مراسم در میان ترکمن های منطقه سواحل جنوب شرقی دریای خزر به نام " دُوش - dosh " معروف است و اجرای آن بسته به وضعیت مالی خانواده داماد می باشد.

^۳ - در سال ۱۳۸۶ برگزاری این مراسم برای صاحبان آن حدوداً ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال هزینه دربرداشته. لازم به توضیح است که مبلغ جوایز نقدی کاملاً بستگی به وضعیت اقتصادی خانواده داماد داشته، به همین خاطر این مراسم فقط توسط خانواده هایی که از توان اقتصادی نسبتاً خوبی برخوردارند برگزار می گردد.

گروهی از پهلوانان جهت شرکت در مسابقه

جمعی از تماشاچیان که به صورت دایره وار دور تا دور محوطه میدان مانند حضور دارند.

در یک سوی این میدان سکوی بلندی توسط وسیله ای مانند تراکتور ایجاد می کنند تا گویندگان و مجریان برگزاری این مراسم در آنجا ایستاده و نتایج حاصل را به وسیله بلندگو اعلام نمایند. وسط این میدان به قدری است که، همزمان قابلیت اجرای چند مسابقه کشتی را داراست. سن افراد مجاز شرکت کننده در این مسابقه محدوده سنی کودکان تا بزرگسالان را دربرمی گیرد. کشتی گیران همه از مردان طایفه می باشند اما تماشاچیان آنها می توانند شامل زنان و مردان فامیل، طایفه و همسایگان و ... باشند. امروزه کشتی پهلوانی یکی از رشته های ورزشی مهم درمیان کشورهای همسایه شمالی ایران و استان های ترکمن نشین ما محسوب شده تا جائیکه درمیان کشورهای همجوار مسابقات دوره ای نیز برگزار می گردد. این ورزش مانند سایر ورزش ها از قوانین خاص خود برخوردار بوده. در این نوع ورزش وجود داورهای اصلی میدان، داورهای کناری از جمله شرایط اصلی و مهم برگزاری می باشد. هرکشتی گیر مجبور به پیروی از قوانین و قواعدی خاص ورزشی بوده. در صورت پیروزی هر نفر به رسم یادبود به وی جوایز ویژه نقدی از سوی داماد و پدر او تعلق می گیرد.¹

¹ - در منطقه سیجوال - بندر ترکمن این کشتی پهلوانی به نام " گرش - goresh " نامیده می شود.

برگزاری مسابقه کشتی پهلوانی خردسالان

برگزاری مسابقه کشتی بین پهلوانان بزرگسال طایفه

اعلام برنده مسابقه توسط یکی از پهلوانان پیشکسوت و نام آور این رشته ورزشی

پس از اجرای رسم کشتی پهلوانی تماشاچیان همه به سوی خانه های خود برگشته و مابقی جشن مربوط به داماد به عصر آن روز محول می گردد. معمولاً این مراسم از بعدازظهر شروع می شود، در ابتدا از میهمانان با شامی که از گوشت حیوانات قربانی شده تهیه گردیده پذیرائی می کنند.^۱ از این شام درمیان ترکمنان این مناطق با عنوان " **صدقہ پلو** " نام برده می شود.^۲

صرف شام و پرداخت هدیه نقدی در مراسم جشن داماد

پس از صرف شام معمولاً یکی از برنامه های زیر جهت سرگرمی و حضور میهمانان اجرا می گردد.

- قرآن خوانی
- بحث های مذهبی در مورد دین (احکام)
- اجرای موسیقی
- رقص خنجر^۳

در انتها و اتمام هرکدام از مراسم نام برده، میهمانان با خانواده داماد خداحافظی کرده و به منازل خود می روند و مابقی جشن به روز بعد موکول می گردد.

اجرای موسیقی ترکمنی در مراسم جشن داماد

^۱ - این غذا در واقع از برنج پخته به همراه خورشید قیمه تشکیل شده.
^۲ - انتخاب چنین نامی برای آن درواقع به این خاطر است که پس از صرف شامی که از سوی پدر داماد تهیه شده کلیه میهمانان بسته به وضعیت اقتصادی خود وجه نقدی را به عنوان هدیه به داماد پرداخت می کنند تا حدودی بتوانند به صورت مشارکتی مخارج جشن را تقبل کنند.
^۳ - با نگاهی اجمالی به تاریخ رقص در ایران می توانیم بگوئیم که، از دوره هخامنشیان در ایران اجرای آئین هایی همراه با حرکات موزون وجود داشته که معمولاً این حرکات شامل رقص های رزمی و مذهبی می گردیدند که خود نمایانگر برگزاری نیایش ها و پرستش های توأم با نمایش های نمادین بودند. این حرکات را ما در متون و اسناد به جای مانده از آئین پرستش مهر و نگاره های آنان می توانیم با نمایش های نمادین بودن، بنابراین رقص خنجر نیز در میان ترکمنان از جمله رقص های آئینی، رزمی و مذهبی به حساب می آید.

داماد ترکمن با ظاهر و پوشاک امروزی داماد ترکمن با ظاهر و پوشاک سنتی

۲- مراسم مرتبط با جشن عروس

همزمان با برگزاری مراسم و پذیرائی از میهمانان درخانه پدر داماد در خانه عروس و درمیان خانواده آنها نیز جشن برگزاری می گردد که به طور خلاصه عبارتند از:

- ارسال یک یا چند گوسفند جهت تهیه غذای روز جشن برای میهمانان خانه عروس
- پرداخت کل شیربها و دیگر مخارج قراردادی که از طریق نماینده خانواده داماد باید به وکیل خانواده عروس پرداخت گردد.
- بردن عروس به خانه داماد
- عقد و نکاح
- برگزاری مراسم " **اوجه - oje** " دست به دست دادن

- در روز جشن عروس، لباس سنتی به تن می کند که متشکل است از: پیراهنی بلند تا ساق پا تهیه شده از پارچه گلدار یا ساده با حاشیه هایی در سرآستین ها و قسمت لبه پایین لباس که حاوی دوخت های سنتی ترکمنی است.
- شلوار که معمولاً آن را از پارچه ساده یا طرح دار انتخاب می کنند، به همراه دوخت های سنتی در لبه پایینی آن.^۱
- کفش سفید یا کرم ساده به همراه جوراب.
- روسری بزرگ مخصوص ترکمن ها که معمولاً از دو نوع گلدار یا چهارخانه آن در این مراسم استفاده می شود.

عروس ترکمن در لباس مخصوص جشن عروسی

بردن عروس

^۱ - امروزه عروسان در روز جشن خود کمتر از این نوع شلوارها به عنوان لباس عروس استفاده می کنند.

در روز جشن که مربوط به عروس می باشد، میهمانان از هر سو دور و نزدیک به سوی خانه عروس می آیند. کلیه میهمانان در خانه ایشان و یا خانه های همجوار جمع شده و پذیرائی می شوند. معمولاً رسم بر این است که میهمانان تا صرف ناهار در آنجا بمانند. از سوی دیگر میهمانان داماد به صورت گروهی به اتفاق خانواده وی و به شکل کاروانی به طرف خانه عروس به راه می افتند. امروزه در مناطق شهری و شهرهای بزرگی که ترکمن ها در آنها ساکن گردیده اند در بیشتر مواقع این کاروان بوسیله ماشین به راه می افتد. در صورتی که مسیرها به هم نزدیک باشد این فاصله پیاده طی می گردد. بر روی ماشین هایی که به این منظور آماده می گردند، قطعه ای پارچه سفید نصب می گردد. رسم بر این است که بر روی این پارچه تکه های پارچه های رنگین دوخته شود.^۱ چنانچه وضع اقتصادی داماد ایجاب نماید، برای بردن عروس از خانه پدری او این کار به روش سنتی انجام می گردد. بدین ترتیب که امروزه حیواناتی نظیر شتر، اسب به همراه وسایل همچون گاری، کجاوه و ... را از قبل کرایه نموده و سپس کلیه آنها را با ماشین به نزدیک محل برگزاری جشن حمل می نمایند.^۲ بعد از آن در حیاط خانه داماد کجاوه را بر روی شتر نصب می کنند سپس دو مرد جوان درحالی که لباس های سنتی بر تن نموده و بر اسب سوار می باشند، پیشاپیش کاروان میهمانان قرار می گیرند. به دنبال این گروه سایر میهمانان به صورت پیاده و یا بوسیله ماشین این دسته را همراهی می کنند.

پیش قراولان مخصوص کاروان سنتی به همراه گروه مشایعت کنندگان

^۱ - این پارچه در میان ترکمن ها به "گردک یا توتی" مشهور است. در گذشته رسم بر این بوده که قبل از آوردن عروس به چادرمحل زندگی، پرده ای بزرگ به همین روش دوخته در بخشی از چادر اصلی نصب می کردند. در واقع با این عمل فضای مخصوصی را جهت اقامت عروس و داماد تهیه می کردند. فلسفه موجود در دوخت این پارچه های رنگارنگ در اصل همان نظر قربانی، طلسم و یا باطل سحر می باشد. امروزه این پرده تنها جنبه نمادین پیدا نموده.

^۲ - کرایه شتر برای جشن در سال ۱۲۸۶ برای هر ساعت ۱۵۰,۰۰۰ ریال بوده. برای چنین جشنی معمولاً نیاز به کرایه حیوان به مدت حداقل نصف روز می باشد. معمولاً این حیوان را با کجاوه، پارچه های رنگارنگ، قالیچه های کوچک تزئین می شوند.

کاروان سنتی متشکل از کجاوه و شتر برای بردن عروس

کاروانی مدرن متشکل از ماشین های تزئین شده توسط پارچه برای بردن عروس

در زمان حرکت کاروان تعدادی از خانم ها به نشانه شادی مرتباً زنگوله ای را به صدا در می آورند.

رسم بر آن است چنانچه گروه مشایعت کنندگان بوسیله ماشین به طرف خانه عروس به راه می افتند، زمانی که به نزدیکی محل مورد نظر رسیدند پیاده گردیده و مابقی راه را به همین روش طی می کنند.^۱ از سوی مقابل زنان خانواده عروس به استقبال آنان می آیند سپس همگی و با همراهی وارد خانه ای که عروس در آن نشسته می گردند.

پس از اینکه همه میهمانان از سوی خانواده عروس پذیرائی شدند، وقت پرداخت شیربها و دیگر مخارج تعیین شده است. این وظیفه برعهده نماینده خانواده داماد می باشد که مبلغ توافقی را به نماینده مقابل تحویل می دهد. از این لحظه به بعد به صورت رسمی عروس عضوی از خانواده و طایفه داماد محسوب می گردد.

زمان برگزاری این مراسم، عروس معمولاً بر روی زمین و در وسط یک اتاق می نشیند و میهمانان دورتادور او ایستاده و به جشن و پایکوبی می پردازند. در این حال آنان به دو دسته تقسیم می گردند. میهمانان عروس در یک سو و میهمانان داماد در سوی دیگر در بالای سر عروس که همچنان در وسط اتاق نشسته می ایستند. این زمانی است که روسری مخصوص عروس به نام " **آلیجه** " را برای وی می آورند.^۲ در این مرحله نوعی رسم اجرا می گردد، بدین ترتیب که دو نماینده خانم از هر خانواده در بالای سر عروس و دو سوی او ایستاده به صورت نمادین با یکدیگر دعوا می کنند. در این حالت روسری را مرتباً به سوی همدیگر پرتاب می کنند. در انتها نماینده خانواده داماد برنده شده و روسری را بر سر عروس می اندازد. پس از اتمام این سنت نوبت اجرای مراسم دیگری است، نماینده خانواده داماد اقدام به بلند نمودن عروس را از روی زمین می نماید اما از طرف مقابل زنان وابسته به عروس اجازه این کار را به وی نمی دهند. در اصطلاح با این عمل اعتراض می نماید و جنگ ساختگی را به راه می اندازند، برای اتمام این مرحله دادن هدایا نقدی و جنسی جزو واجبات بوده. خانواده عروس پس از گرفتن این هدایا به وی اجازه بلند شدن از زمین را می دهند. از دیگر رسوماتی که در این زمان برگزار می شود این است که خانم های میهمان از هر سو خم شده و پاهای همدیگر را می گیرند سپس سعی می کنند تا طرف مقابل را بر زمین بزنند. در آخر هر کدام از نماینده ها که موفق شوند نماینده مقابل را بر زمین اندازند در واقع نشانه ای از برتری خانواده پیروز و مسلط را بر خانواده دیگر (عروس یا داماد) القاء می کنند.^۳

۱ - طی نمودن مسیر به این روش تا خانه پدر عروس شامل کلیه میهمانان بجز داماد و خانواده درجه یک وی می باشد.

۲ - این روسری از پارچه ابریشمی دست بافت و با طرح چهارخانه و معمولاً به رنگ های قرمز و سیاه تهیه می شود.

۳ - تمامی مراحل یاد شده نمادی است از عقاید و باورهای کهن این اقوام که امروزه تنها اثرات آن را می توان به صورت مراسم نمایشی در میان آنها جستجو نمود.

مراسم گذاردن روسری آلیچه بر سر عروس بردن عروس با روسری مخصوص بر سر وی

بعد از اتمام این آداب و رسوم به منظور بردن عروس به خانه داماد وی را سوار بر کجاوه یا ماشین از قبل آماده شده می نمایند. پیش از حرکت، مادر عروس با ظرفی حاوی آرد به نزدیک وسیله (ماشین یا کجاوه) آمده و با ریختن آرد بر روی سر شتر یا قسمت جلوی ماشین شادمانی و تبرک را برای زندگانی آنان آرزو می کنند. سپس کاروان حامل عروس و داماد به راه می افتاد.

جایگاه نشستن عروس در کجاوه

مادر عروس در حال پاشیدن آرد

مراسم ریختن آرد بر سر حیوان حامل کجاوه عروس

از دیگر وظایف اصلی این کاروان رفتن به خانه های بزرگان طایفه، اهالی محترم محل و یا بزرگان مذهبی - دینی است، تا دعای خیر آنان را برای زندگی خود خواسته و به این طریق برکت را در زندگی وارد نمایند.

ادای احترام کاروانیان حامل کجاوه عروس به بزرگان طایفه و خواستن دعای خیر آنان

گروه مشایعت کنندگان کاروان عروس در حال اجرای رقص های سنتی ترکمن

خانواده عروس وی را تا مسیری کوتاه همراهی می کنند.

گروه استقبال کنندگان به همراه عروس و داماد

پس از طی تمام این مراحل و رسیدن عروس به خانه داماد چند رسم دیگر نیز در آنجا اجرا می گردد که در اینجا به صورت خلاصه بدان ها اشاره می گردد:

- همزمان بردن عروس توسط کاروان مشایعت کنندگان خانواده عروس کلیه وسایلی که به عنوان جهیزیه برای زندگی جدید آنها تهیه نموده اند توسط وسیله نقلیه به خانه داماد می فرستند. در این زمان تمامی میهمانانی که در خانه عروس از قبل دعوت گردیده اند هدایای خود را (نقدی) به عروس داماد تقدیم می کنند.

پرداخت پول نقد به عنوان هدیه به شخص داماد از سوی میهمانان خانواده عروس

- در بدو ورود کاروان به محوطه خانه، داماد افسار شتر (کجاوه) را به دست مادر خود می دهد. در این لحظه مادرشوهر برای چند قدم کجاوه را به حرکت درمی آورد تا این رسم را یادآور شود، که همواره عروس باید مطیع و فرمانبر بزرگان خانواده بوده و احترام آنها را حفظ نماید.

مادر داماد افسار شتر را به دست می گیرد تا رسم احترام گذاری را به عروس یادآور نماید.

- پس از پیاده نمودن عروس از کجاوه او را وارد اتاقی که از قبل میهمانان در آنجا جمع شده اند، می نمایند. ابتدا عروس را در وسط اتاق میان میهمانان می نشاندند. در این زمان یکی از زنان بالش و پتوئی را می آورد. در این حالت عروس موظف است در میان میهمانان سر خود را بر بالش نهاده سپس پتو را بر روی او می اندازند تا برای لحظه ای به صورت نمادین در آنجا بخواهد. هدف از این عمل در واقع القای آرامش و عادت ماندگاری به عروس در خانه جدید است.

رسم خوابیدن عروس به صورت نمادین در میان میهمانان

- خانمی از بزرگان و نزدیکان خانواده داماد درحالی که عروس هنوز به همان ترتیب روی زمین خوابیده برای چند لحظه بر روی کمر وی می نشیند. این عمل در باورهای آنان این گونه جای گرفته که با اجرای چنین کاری عروس احساس سنگینی نموده و همواره درخانه داماد باقی می ماند.

رسم نشستن بر کمر عروس جهت ماندگاری عروس در خانه جدید

- در بیشتر مواقع در این زمان نخ، سوزن و تکه ای پارچه که از قبل فراهم شده، نزد عروس می آورند تا به صورت نمایشی کمی دوخت و دوز نماید. آنها معتقدند که عروس با انجام دادن کارهای روزمره که در خانه پدری خود انجام می داده احساس دلتنگی نمی کند، درعین حال این عمل سبب پیدایش احساس راحتی در خانه جدید می شود.

...

مراسم اجرایی در زمان جاری شدن صیغه عقد

بعد از انجام تمامی این آداب و رسوم و یا سنت های مشابه دیگر نوبت به جاری شدن خطبه عقد می باشد.¹ خواندن صیغه در اینجا توسط روحانی محلی انجام می گردد و از آن به بعد دختر و پسر رسماً زن و شوهر اعلام می گردند.

در این زمان ترکمن ها رسم دیگری را نیز اجرا می کنند. آنها بر این باورند که جهت دور نمودن ارواح شیطانی و یا به منظور باطل نمودن سحر و جادو باید مرتباً تیغه های آهنی قیچی را برهم زنند، زیرا صدای برخورد تیغه ها با یکدیگر سبب گریختن آنها از مجلس می گردد. پس از قرأت صیغه عقد به نماینده ها و سایر میهمانان نشانه تبرک و شیرین کامی با شربت و شیرینی پذیرائی می شوند. بدین ترتیب مراسم ویژه عقد به پایان می رسد.

مراسم بعد از عقد

از مهمترین مراسم بعد از عقد اجرای رسم دست به دست دادن می باشد، اما قبل از اجرای این مراسم چند رسم دیگر نیز وجود دارد که عبارتند از:

- ناهار جشن روز عروسی را در دو بشقاب مجزا ریخته، سپس بشقاب ها را در دستمال های جداگانه می پیچند. در زمان بستن این غذا سعی می کنند دستمال را با چند گره محکم ببندند. بعد از این مراحل ظروف آماده شده را برای عروس و داماد می فرستند. درحالی که آنها در مجلسی پر از میهمان نشستند اند باید سعی نمایند گره های دستمال را باز کنند. عقیده آنان بر این است که عروس یا داماد هرکدام بتوانند سریعتر این کار را انجام دهند، در واقع زندگی آینده آنها تحت تسلط وی می باشد. پس از اجرای این برنامه هرکدام لقمه ای از غذا در دهان یکدیگر می گذارند. در پایان داماد در هر سینی مبلغی به عنوان هدیه گذارده و سینی ها را برمی گرداند، سپس خود نیز مجلس زنانه را ترک می کند.

¹ - همانطور که قبلاً نیز گفته شد کلیه رسم های اجرایی، امروزه بیشتر جنبه نمادین داشته و تنها یادآور سنت های کهن این مرز و بوم می باشد.

² - این ناهار در میان ترکمن ها به "چکدرمه - chekdermeh" معروف است. معمولاً از پلو و گوشت پخته تشکیل شده. گوشت مصرف شده در تهیه این غذا از حیوانات قربانی شده در زمان برگزاری جشن تهیه می گردد.

چکیرمه غذای سنتی که در روز جشن جهت پذیرائی میهمانان تهیه می شود.

- حلقه " آنه " ^۱ از دیگر آئین هایی است که باید اجرا گردد. این حلقه را بعد از عقد بر سر عروس و در زیر سرپوش وی قرار می دهند. خانم های متأهل ملزم به استفاده از آن در تمام دوران زندگی خود می باشند. در واقع این حلقه نشانه ای تأهل و ازدواج بوده. در میان برخی از طوایف ترکمن رسم بر این است، به نسبت طول زمانی که از مدت ازدواج می گذرد بر ارتفاع این حلقه افزوده می شود.

گذارن حلقه آنه بر سر عروس

- در میان برگزاری جشن در خانه داماد زنی از این خانواده سینی را که از قبل تهیه نموده، در دست گرفته، وارد مجلس می شود. این سینی حاوی ظرفی پر از آرد، یک کاسه حاوی روغن، یک دوک نخ ریسی و مقداری پشم خام می باشد. در میان مجلسی که عروس در آن نشسته پارچه ای سفید رنگ به عنوان سفره پهن نموده، سپس سینی را در میان سفره قرار می دهند. عروس در میان این سفره نشسته در حالی که مادر شوهر و یکی دیگر از خانم ها در دو سوی وی قرا گرفته اند. یک بار دست راست عروس را در روغن زده و بر دهان مادرشوهر می گذارند، سپس دست چپ او را در آرد فرو برده و بر پیشانی مادرشوهر می مالند. بعداز این مرحله دوک نخ ریسی را با تکه ای پشم به دست عروس می دهند تا مقداری نخ بریسد به این امید که سر رشته تمامی کارها را بدست آورد و بتواند همه مسئولیت های زندگی را برعهده گیرد.

^۱ - کلمه " آنه " در میان آنان گاهی با جمله " آقا نه " معنی می گردد. این بدان معناست که آقایان با دیدن این حلقه بر روی سر خانم ها ترکمن باید متوجه شوند که وی ازدواج نموده، بنابراین مجاز نیستند نظری نسبت به او داشته باشند.

رسم گذاردن روغن زرد در دهان مادر شوهر

سینی حاوی آرد، روغن و دوک نخ ریسی

رسم زدن آرد بر پیشانی مادرشوهر

عروس در حال ریسیدن نخ

- بعد از ظهر روز عقد دل بره ای را نصف کرده و کباب می کنند سپس برای عروس و داماد می برند تا بخورند. این کار برای این است که آنها با یکدیگر همدل و یکرنگ شوند. این مراسم در میان ترکمنان به نام " **اوجه - oje** " یاد می شود.
- در انتها یکی از زنان محترم و سالمند خانواده داماد دست راست عروس و داماد را گرفته و انگشت کوچک آن دو را بهم می بندد (در یکدیگر قرار می دهد). مطابق رسم طایفه ای شعری می خواند که، معنی کلی آن حاوی این مضامین می باشد:
به عروست لباس بد نپوشان

دست راستش را همیشه توی روغن زرد^۱
دست چپش را میان آرد سفید بگذار^۲
به اون نان جو مده
لباس گران برایش بخر
مثل ساقه های یونجه بهم بیچید
نگذار کسی او را بیازارد
مانند ماه (ماه رو) را به تو می سپارم
و تو را به خدا

در اینجا و با خواندن این دعا رسماً عروس و داماد زندگی مشترکشان را شروع می کنند. اما نکته قابل توجه این است که از فردای روز عروسی در ظاهر عروس و نوع پوشش او تغییراتی ایجاد می شود که در واقع آنها نشانه هایی از تأهل در میان ترکمن ها محسوب می شود.

- عروس از این زمان به بعد باید صورت خود را از مردان دیگر بپوشاند.
- همواره حلقه آنه را بر سر خود و در زیر پوشش سر قرار دهد.
- موهای بافته خود را که تا روز قبل در قسمت جلو و در دو سوی گردن جای داشته، از این به بعد در پشت سر خود قرار می دهد.
- به پوشش سر خود را که تا دیروز تنها روسری بوده^۳ دستمالی مخصوص به عنوان سرپند می افزاید.
- ...

^۱ - روغن زرد در میان آنان نماد برکت می باشد.

^۲ - در نزد آرد به نشانه سفید بختی است.

^۳ - در گذشته دختران به جای روسری از کلاه های مخصوصی استفاده می کردند.

منابع منابع کتابخانه ای

- ----- " ۷۰۰۰ سال سابقه تمدن در استان گلستان ". گردشگری. ش ۱۰. مرداد ۱۳۸۰. صص ۲۳-۲۴.
- اشتری، بهروز. " **ترکمن و تبار (بخش اول)** ". مجموعه مقالات مردم شناسی « ۳ » - انتشارات مرکز مردم شناسی - سازمان میراث فرهنگی کشور. بهار ۱۳۶۶. صص ۲۶۵ - ۲۴۵.
- بهنام، عیسی. " **گرگان، مهد تمدن های کهن** ". هنر و مردم. ش ۱۱۹. ۱۳۰ - شهریور و مهرماه ۱۳۵۱. صص ۲-۶
- پور کریم، هوشنگ. " **اینچه برون** ". هنر و مردم. ش ۷۳. آبان ماه ۱۳۴۷. صص ۲۵-۴۱
- پور کریم، هوشنگ. " **ترکمن های ایران** ". هنر و مردم. ش ۴۱ و ۴۲. اسفند ۱۳۴۴ و فروردین ۱۳۴۵. صص ۴۲ - ۲۸.
- پور کریم، هوشنگ. " **ترکمن های ایران- بررسی های زمینه های اجتماعی** ". هنر و مردم. ش ۶۱ و ۶۲ - آبان و آذر ۱۳۴۶. صص ۶۴ - ۴۹.
- ذکاء، یحیی. " **تاریخ رقص در ایران** ". هنر و مردم. ش ۱۹۳. آبان و آذر ۱۳۵۸. صص ۲۸-۲۳.
- شریعت زاده، سیدعلی اصغر. " **الاجیق ترکمن** ". مجموعه مقالات مردم شناسی « دفتر اول ». انتشارات مرکز مردم شناسی - وزارت فرهنگ و آموزش عالی. بهار ۱۳۶۲. صص ۱۰۶ - ۷۹.
- کسراثیان، نصرا... - عرشی، زیبا. " **ترکمنهای ایران** ". نشر کتاب چشمه. چاپ دوم. بهار ۱۳۷۳.
- کمالی، محمد شریف. " **ترکمن های ایرانی (بررسی باستانشناسی)** ". مجموعه مقالات مردم شناسی « ۳ » - انتشارات مرکز مردم شناسی - سازمان میراث فرهنگی کشور. بهار ۱۳۶۶. صص ۱۸۰ - ۱۴۵.
- کمالی، محمد شریف. " **ریشه یابی ترکمن های بموت** ". مجموعه مقالات مردم شناسی « دفتر دوم » - ایلات و عشایر. انتشارات مرکز مردم شناسی - وزارت فرهنگ و آموزش عالی. پائیز ۱۳۶۲. صص ۶۲ - ۵۳.
- میرنیا، سیدعلی. " **فرهنگ مردم (فولکلور ایران)** ". چاپ اول. زمستان ۱۳۶۹. صص ۹۴ - ۸۶.

منابع میدانی

- تحقیق در کلیه مناطق جغرافیای اطراف گرگان، گمیشان، کردکوی، آشورا ده، اینچه برون، داشلی برون، تنگلی و ...